

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 78 (1993)
Heft: 5

Artikel: La crusch : in simbol da tensiun
Autor: Mazzetta, Anita
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882633>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Anita Mazzetta

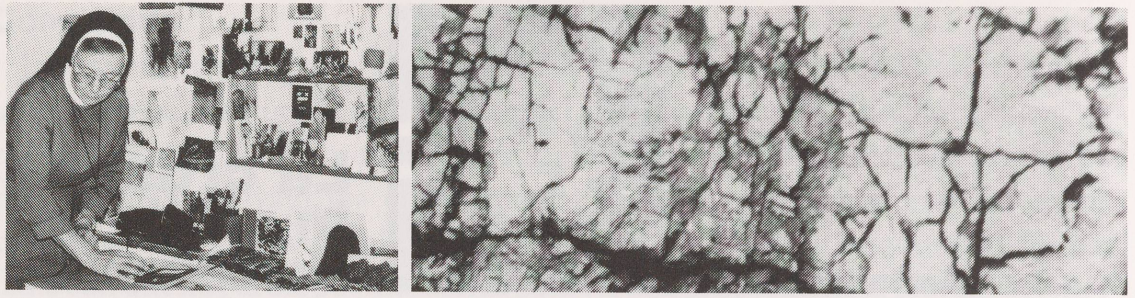
La crusch - in simbol da tensiun

Stuess in artist ni ina artista buca haver la pussevkladad da viver ina veta fetg speciala, individuala e libra da tuttas restricziuns? Fuormas extremas d'ina veta d'artist fussen forsa l'isolaziun, la liberalisaziun da tuttas convenziuns ni forsa schizun la stravaganza ed igl excess. E co ei ina tala veta pussevla davos ils mirs d'ina claustra? Sespleiga la veta claustrala buca naven dalla damaun tochen la sera tenor in plan bein reglau ed empleniu da lavur ed oraziun? Quellas ed autras damondas fatschentan mei ferton ch'jeu meinel igl auto entuorn las curvas digl Alpsu e giuaden viers il stretg e stgir dalla Val Reuss. Ella claustra dad Ingenbohl spetga Gielia Degonda, muniessa ed artista, sin mia viseta.

Arrivada davon la porta da veider dil Theresianum anflel jeu in empren indezi che para da confirmar mi'idea. La veta mundana cun sias stravaganzas pli grondas e pli pintgas para da calar alla sava dalla claustra. Cigarettas e calziers cun calcogns aults ein scumandai da cheudaven. Duas tablas alvas cun in tscherchel tgietschen fan attent a quei scamond. La porta da veider vegn aviarta automaticamein dalla sora che sesa endadens al pult da recepziun e che decida cun in nuv tgi che po entrar e tgi buc. Entrada el pierti regordan il plantschii e la decoraziun da quel alla sterilitad ed al freid d'in spital.

Cun fatscha rienta vegn sora Gielia Degonda entuorn la cantunada. Sia preschientscha fina e tgeua resplenda ina gronda mudestadad e calma. Mond cun ella atras ils zulers dil Theresianum semidan mias emprenas impressiuns. Sillas scalas da lenn che tgulan sut mintga calzerada e che meinan egl atelier dall'artista si surcombras, sesentel jeu gia sco da casa.

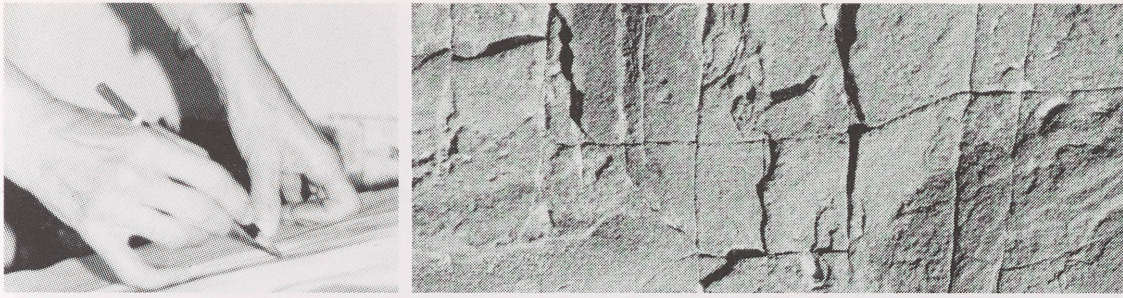
Sut il tetg ha sora Gielia Degonda saviu endrizzar siu agen «reginavel» per viver e luvrar. En in dils dus ateliers domineschan dus cantuns fetg persunals. Las crunas

da cudischs pleinas da curiositads e las preits tapezadas cun da tuttass sorts cartas e maletgs ein buca da surveser. Numerusas fotografias digl artist grischun Giacometti e da sias sculpturas ha l'artista taccau vid la preit. Ina sentupada cun Giacometti hagi impressiunau ella profundamein. Ella seigi stada fetg commovida da siu esser mudest, retratg ed empau schenau e da sia moda da luvrar concentrada ed approfondida, in summa Giacometti eri in esser tras e tras grischun, manegia ella. Vid la preit pendan denton era in tschuat maletgs da figuras da crap anticas, da pictura murala archaica ed adina puspei maletgs e fotografias da greppa, crappa e preits-crap. Era las crunas ein engarnidas cun da tuttass sorts craps pli gronds e pli pigns. Negin dubi, il crap dominescha claramain igl atelier.

Atgnamein seigi ella s'encurschida pér tard ch'il crap turnava adina puspei en ses maletgs. Il crap ed il carstgaun ein inseparabels per l'artista. «La veta vegn ord la tiara, ord il crap, sco las figuras da Giacometti sin lur sochel imposant che paran da crescer ord la tiara.» Implicada ei cunquei l'idea dalla mumma-tiara, dil far ragischs, digl esser taccau vid il tschespet, in'idea che impedescha dall'otra vart la ligerezia e facilitad digl esser human.

Fatschas, expressiuns da fatschas vesa sora Gielia Degonda els craps ch'ella ha rimnau e mess sin cruna, ed ella muossa a mi las lingias da quellas fatschas. Quei mument para la fotografia d'in um vegl cun ina fatscha plein rubaglias buca pli dad esser in element jester sin cruna. Buca il crap sco tal fascinescha per propi, mobein il maletg che quel muossa cun sias lingias. «La lingia fa il dessegn, il maletg daventa cun metter lingias», declara l'artista, «e quellas lingias fuorman enzaco adina cruschs». La cruscha, per sora Gielia Degonda in simbol per la tensiun, per quella tensiun che seregheglia era en ella. «D'ina vart has tia libertad - dall'otra vart denton dat ei buca quella.» La veta claustrala seigi buca adina semplia. Tensiuns denter las restricziuns cumandadas dalla cuminonza ed ils agens giavischs e basegns che vegnan magari alla cuorta dat ei adina puspei. Per l'artista e la muniessa ei la tensiun denton ina forza positiva che dat perdetga ch'igl esser human fa resistenza. Ella veta seigi quei sco tier l'evoluziun dallas muntognas. Senza ina resistenza vess ei dau negina tensiun ed il stausch fuss buca staus habels da formar pezza. Sch'ei detti negina resistenza seigi il resultat diletantissim, era en claustra.

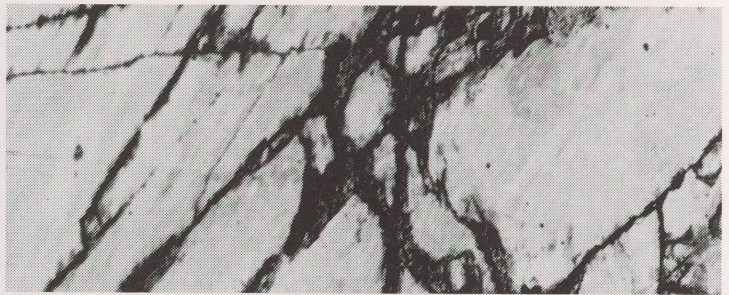
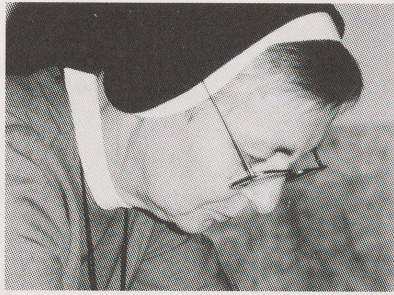

La veta claustrala daventassi dultscha sco zuccher e senza senn. Il medem vali era per la lavur artistica: «Senza la tensiun dat ei negin maletg.»

La crusch anflan ins era en treis maletgs che pendan egl atelier, ina trilogia cun carstgauns che vegnan impedi en lur libertad: in crucifigau, in segund cun in'aissa davon ils egls ed in tierz cun la bucca ligiada. Sora Gielia Degonda sedosta denton encunter mia descripziun da carstgauns «mudergiai». Ils carstgauns da ses maletgs vegnien bein mudergiai dil grev dalla veta, quels sedostien denton e fetschien resistenza. Sora Gielia Degonda remplazza perquei il plaid «mudergiau» cun «dumignau».

La veta cun sias varts umbrivaunas e suleglivas, cun las restricziuns e la libertad, cun la tristezia interna e la legria externa persunalifichescha l'artista cun duas figuras che tuornan adina puspei, cul clown e cugl indian. Davos quellas duas figuras sezuppa segiramein era l'artista sezza. Era ella vegn spartida en dus essers che mudregian e catschan ella gia dapi l'affonza, la legria ed il grev dalla veta. «Miu esser ei il resultat da gronds cumbats, da miu sedustar». Il malegiar sto cunquei esser ina sort paun per survivor, quei mied che gida l'artista a dumignar quei cumbat. Gia baul ha ella realisau quell'impurtonza dil malegiar per siu esser. La pussevividad da saver sededicar alla pictura ei stau *la* cundiziun che Gielia Degonda ha fatg alla veta claustrala. Ella vegni en claustera mo sch'ella sappi sededicar a siu mistregn, ha ella fatg da saver il di ch'ella ei sepresentada alla sora superiura ad Ingenbohl.

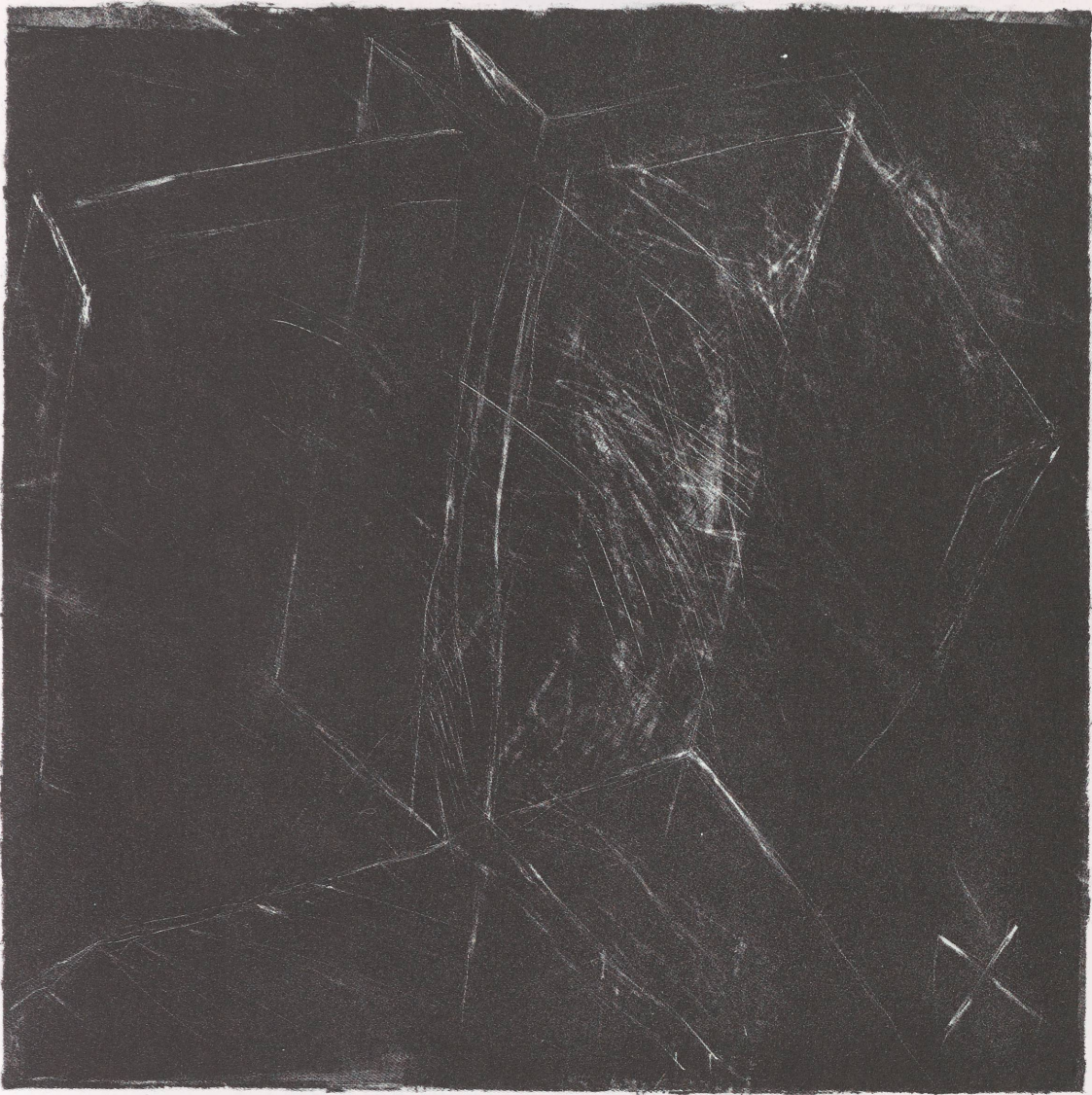
«Jeu sun buca vegnida en claustera per far mo oraziun.» La tradiziun claustrala pretendi ch'ins lavuri vid sesez, quei ch'ins sappi era ademplier autruisa, declara sora Gielia Degonda. L'individualitad e la sfera privata han oz era fitgau pei en claustera. E sora Gielia Degonda nezegia quella pussevividad. Ella ha elegiu si'atgna via per luvrar vid sesezza, per cumbatter igl agen cumbat. «Negliu han ins aschi bein caschun da s'occupar cun sesezza sco cheu en claustera.» Las cundiziuns per emprender d'enconuscher sesezza ein pia bunas, inevitabla ei denton era la confrontaziun cun las atgnas stgiradetgnas e l'atgna imperfetgidad. Gest quels muments da meditaziun nutreschan denton ils maletgs dall'artista.

Sora Gielia Degonda ei perschuada ch'ella ei vegnida catschada intuitivamein d'eleger la veta claustrala e la pictura, malgrad l'opposiziun dils da casa. Il bab ei sedustaus cun peis e mauns da schar ir sia «pintga», la Luisia, en claustra e la mumma manegiava ch'ella sappi tuttina buca adina mo malegiar e far musica. Sco affon el vitg da Cumpadials ha ella da gliez temps buca anflau gronda capientscha per siu regl da malegiar. Sch'ella preferevi da star a casa per malegiar, enstagl dad ir a spass cun la famiglia, vevi ei num ch'ella seigi ina curiosa. Sch'ella illustravi plitost ils concepts da scola enstagl da scriver quels, eri il scolast pauc incantaus. Pervia dallas reprimandas e la munconza da plaid encuraschonts sededicava ella plitost el zuppau a siu plascher. Era per il pupi da dessegn procurava ella sezza. Ord ils vegls cudischs da telefon che pende van en tualetta, scarpava ella las paginas e ligiava quellas a carnets da dessegn.

Vegnida sustenida e promovida ei la Luisia atgnamein pér d'ina muniessa en scola secundara a Mustér, forse il motiv che sia via agl art ha era menau en claustra. Strusch ord scola ha la giuvnetta luvrau en stizun e sin in biro a Cuera, e frequentau dasperas in'Instrucziun privata tier in artist, naturalmein senza far da saver quei als da casa. Cuort suenter eis ella reussida agl examen dalla scola d'art a Lucerna. Aunc duront quella scolaziun eis ella sepresentada ella claustra dad Ingenbohl «per saver dar in senn a siu malegiar».

Quella via agl art ed en claustra ha sora Gielia Degonda denton stuiu fullar vessamein. Ella hagi cumbattiu in grev cumbat cun sesezza e cun sia famiglia, in cumbat liung e dolorus ch'ella para aunc oz da cumbatter, oz ella cuminonza dalla claustra. Restai ein era il malruaus ed ils muments dad esser persula e buca capida. Sco giuvnetta han quels sentiments catschau ella alla tscherca d'enzatgei auter, d'ina nova patria, oz catschan quels anavos ella allas ragischs, al tschespet bandunau ch'ei il nutriment dil far e patertgar dall'artista.

Litografia da Gelia Degonda en ina color, ediziun da 70 ex. dalla Romania.